

IN MEMORIAM

SEĆANJE NA MIRJANU ŽIVKOVIĆ
(1935–2020)**Jelena Mihajlović-Marković**

Univerzitet umetnosti u Beogradu
Fakultet muzičke umetnosti
jelena.mihajlovic.markovic@gmail.com

Primljeno / Received 04. 09. 2021.
Prihvaćeno / Accepted 28. 10. 2021.

Mirjana Živković, kompozitor, muzički teoretičar i pisac, muzički pedagog, redovni profesor Fakulteta muzičke umetnosti u Beogradu u penziji, napustila je naš fizički svet 26. aprila 2020. godine.

Rođena u Splitu (Jugoslavija), 3. maja 1935. godine, u Beogradu je završila Sedmu gimnaziju i Srednju muzičku školu „Josip Slavenski“ – Odsek za klavir, u klasi Alise Bešević (1958). Uporedo s bavljenjem muzikom Mirjana Živković je studirala i apsolvirala opštu književnost i teoriju književnosti na Filozofskom fakultetu u Beogradu (1954–1958), kao pripadnica prve generacije studenata na toj Katedri obnovljenoj 1954. godine. Na Muzičkoj akademiji u Beogradu diplomirala je 1964. godine na Odseku za kompoziciju i dirigovanje, u klasi Stanojla Rajičića, sa delom *Sinfonia polifonica*, nagrađenim iste godine na konkursu Radio-televizije Beograd. Po završetku studija zaposlila se u Srednjoj muzičkoj školi „Josip Slavenski“, gde je od 1964. do 1976. godine predavala harmoniju, kontrapunkt, muzičke oblike, vežbe u komponovanju i muzički folklor. Profesura u školi je bila pauzirana kada je kao stipendistkinja francuske vlade boravila na posle diplomskom usavršavanju u Francuskoj (1967–1968). Tada je na Konzervatorijumu u Parizu slušala kompoziciju u klasi Olivieja Mesijana (Olivier Messiaen) i muzičku analizu kod Nađe Bulanže (Nadia Boulanger), a potom je u klasi Nađe Bulanže nastavila studije kompozicije, harmonije i kontrapunkta na Letnjem konzervatorijumu u Fontenblou. Završni rad s tih studija – kompozicija *Basma (Incantation)*, za mecosopran i četiri timpana, nagrađena je prvom nagradom; žiri su sačinjavali: Anri Ditiže (Henri Dutilleux), Bruno Gije (Bruno Gillet), Antoni Šalovski (Antoni Szalowski), Korea de Azevedo (Correa de Azevedo), Anet Djedone (Annette Dieudonné) i Nađa Bulanže.

Mirjana Živković je magistrirala iz kompozicije na Muzičkoj akademiji u Beogradu u klasi Stanojla Rajičića 1974. godine. Pedagoški rad nastavlja izborom za docenta na Katedri za teorijske predmete Muzičke akademije 1976. godine, gde ostaje do penzionisanja, napredujući po redovnoj proceduri prvo u zvanje vanrednog (1982), pa redovnog profesora (1990). Bila je angažovana na predmetima Harmonija, Harmonska analiza, Muzički oblici, Metodika teorijske nastave, na osnovnim i poslediplomskim studijama. Bila je mentor nizu studenata za diplomske radove i magistarske teze iz oblasti analitičke harmonije i metodike teorijske nastave u Odseku za opštu muzičku pedagogiju. Mirjana Živković je 1978. godine predložila novi nastavni plan i program za predmet Harmonija, koji je Katedra za teorijske predmete usvojila. Promene u programu su se ogledale u povezivanju harmonije sa stilskim razvojem muzike, uz analizu primera kompozicija najznačajnijih predstavnika muzičkih epoha. Tada se i naziv predmeta promenio u Harmonija sa harmonskom analizom, pod kojim imenom se i danas predaje. Time je omeđena prekretnica u pristupu teoriji i istoriji harmonije u našem visokom školstvu, a sam predmet je unapređen, dobivši na „životnosti“ neposredne povezanosti s kompozitorima, njihovim delima, epohom, gde je „suvi“ teorijski deo harmonije ostao u drugom planu. U nastavni plan i program uvela je i sviranje šifrovanog basa iz zbirke *Harmonija na klaviru*, autora Pola Vidala (Paul Vidal) i Nađe Bulanže. Zasluzna je za pokretanje formiranja Odseka i kurikuluma za muzičku teoriju na Fakultetu muzičke umetnosti. Od 1998. godine do odlaska u penziju 2001. godine bila je šef Katedre za muzičku teoriju. Nakon penzionisanja radila je honorarno na Filološko-umetničkom fakultetu u Kragujevcu, a na FMU u Beogradu bila je mentor za diplomske i poslediplomske radove do 2004. godine. Bila je jedan od inicijatora

naučnog skupa Katedre za muzičku teoriju na Fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu i članica uredništva zbornika *Muzička teorija i analiza* (2003–2008).

Stvaralački opus Mirjane Živković je bogat i žanrovski raznovrstan; on obuhvata dela za simfonijski, gudački i kamerni orkestar – raznorodan po sastavu i broju instrumenata, koncertantnu, kamernu, solističku muziku, horska dela, solo pesme i muziku za decu. U početnom, ali i zreлом stvaralaštvu muzički jezik kompozitorke bio je u duhu savremenih stilskih tendencija – zaoštrene disonance, polifonizacija, ispoljavanje izrazite linearnosti u kontrapunktskoj obradi – dok se, posmatrano iz vizure celokupnog opusa, izdvaja težnja ka isticanju melodijske komponente, brižljiva orkestracija i umešna instrumentacija. U poznijim godinama autorke zapaža se povratak stilskog izraza ka neoromantizmu u čvrsto zasvođenoj formi. Isticanje melodije ili, preciznije rečeno: njen primat kao ekspresivnog sredstva u paleti Mirjane Živković – što je vidno i čujno u njenim instrumentalnim delima – još više dolazi do izražaja u kompozicijama za glas. Ljudski glas je, kako je to sama govorila, „najekspresivniji i najtopliji ‘instrument’“, stoga je sasvim logično što je u njenom opusu prisutan veliki broj solo pesama.

Kompozitorski opus Mirjane Živković je opsežan i broji preko šezdeset naslova. U njena najznačajnija dela ubrojali bismo sledeće kompozicije: *Sinfonia polifonica* za simfonijski orkestar (1964, nagrada „Stevan Hristić“); *Simfonijski torzo* za simfonijski orkestar (1967); *Koncertantne metamorfoze za klavir i orkestar*; *Adagio i Allegro* za obou i gudački orkestar (2008, 2011); *Koncertni diptih za gudački orkestar* (2016–2017); *Dve romantične pesme za mecosopran i kamerni orkestar* (2002, 2010); *Balada o polju za violinu i kamerni orkestar* (2014–2015); *Basma* (Incantation) za mecosopran i četiri timpana (1968); *Balada o ruži za marimbu, klavir i udaraljke* (2010); *Duvački kvintet* (1962); *Sonata za violončelo i klavir* (1996, 2011); *Sonatina za violinu i klavir* (1983, 2013); *Agitato za violinu i harfu* (2013); *Pasakalja za violinu solo* (1965); dve *Balade* za klavir (2001, 2009); *Letnja noć za harmoniku* (2004); *Ženske pjesme – ciklus za sopran i ženski hor*; *Čuđenje za mešoviti hor* (2007); *Kap u moru za mešoviti hor* (2015); ciklusi solo pesama: *Četiri pohvale za mecosopran i klavir* (na poeziju B. Miljkovića, 1975), *Iz Ničije zemlje za sopran i klavir* (na poeziju D. Maksimović, 1991); *Igra za mecosopran, flautu i udaraljke* (2007); *Pesme o prolaznosti za bariton, klavir i klarinet* (2015). Njene kompozicije su se često izvodile kako na koncertima i festivalima u zemlji, tako i u inostranstvu i bile su dobro prihvaćene od publike, izvođača i kritike.

Mora se konstatovati da o njenom velikom i žanrovski raznovrsnom opusu, nažalost, nije mnogo pisano. Osim kritika u dnevnim listovima koje su pratile njena koncertno izvedena dela, mali je broj napisa o njenom stvaralačkom, pedagoškom i teorijsko-naučnom radu. Spomenuću pre svih Vlastimira Peričića,¹ Anicu Sabo

¹ Властимир Перичић, „Мирјана Живковић: Додекафонска пасакалја за виолину соло“, *Pro musica*, Beograd 1967. бр. 24. 9. Peričić je dao i analitički prikaz njenih kompozicija u knjizi *Muzički stvaraoci u Srbiji*, Prosveta, Beograd, 1969, 600–603.

koja je autorka dvaju priloga,² Ivanu Ilić (Stamatović) (o sviti za flautu i klavir *Tri načina*, u prikazu petnaeste Međunarodne tribine kompozitora),³ dva teksta Srđana Teparića,⁴ a tu je i master rad studenta Mladena Jankovića s Akademije umjetnosti Univerziteta u Banjaluci, na temu „Akordske i linearne strukture sagledane kroz odnos arhaičnog i savremenog u klavirskom opusu Mirjane Živković“.⁵ Na nama, njenim mlađim kolegama, muzikolozima i muzičkim teoretičarima, ostaje da nadoknadimo pisanje o neopravdano zanemarenom opusu i ukupnom doprinosu Mirjane Živković i odužimo se ne samo autorki, već i stručnoj, muzičkoj, ali i široj javnosti.

Jedno od veoma značajnih polja delatnosti Mirjane Živković u kojem se ogleda njen bitan doprinos muzičkoj pedagogiji, teoriji i nauci o muzici, jeste pisanje niza muzičko-teorijskih udžbenika: *Harmonija*, *Instrumentalni kontrapunkt*, studija *Koral J. S. Baha*, skripta *Harmonija u okviru muzičkih stilova* i *Metodika teorijske nastave*. Uredila je i metodskim uputstvima dopunila pomenutu zbirku zadataka *Harmonija na klaviru* Pola Vidala i Nađe Bulanže, a njen poslednji poduhvat u navedenoj oblasti je *Harmonija na dirkama* (koautor Ivica Petković) iz 2018. godine. Pored toga, Mirjana Živković je autorka značajnog broja naučnih priloga posvećenih problematici muzičko-teorijske nastave i savremenijem domaćem muzičkom stvaralaštvu, posebno opusu Josipa Slavenskog. Naučne i stručne radove objavila je u zbirci *Interakcija muzike i vremena* 2014. godine, a zajedno s Brankom Ivković-Petronić priredila je knjigu *Dixi et salvavi animam meam: pisana reč Konstantina Babića I*, koju je Agencija Muzika klasika proglasila najboljom knjigom o muzici u 2014. godini.

Pored osnovne, kompozitorske i pedagoške delatnosti, Mirjana Živković se bavila i uređivanjem i redigovanjem notnih izdanja. Zajedno s Evom Sedak uredila je

² Аница Сабо, „Стваралачка поетика Мирјане Живковић“. У *Српски језик, књижевност, уметност*, зборник радова са V међународног научног скупа на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (29–30. X 2010), књ. 3: *Женско њисмо/Српска музика у европском контексту*, ур. Валерија Каначки (Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 2011), 5–11; Аница Сабо, „Полифонија педагошког, теоријског и композиторског рада Мирјане Живковић“. *Нови Звук* 25 (2005): 15–21.

³ Ивана Стаматовић, „15. Међународна трибина композитора. Београд, 18–21. новембар 2006“, *Нови Звук* 29 (2007): 136–139.

⁴ Срђан Тепарић, „Стратегије назначења референци романтизма у Две романтичне песме Мирјане Живковић“. У *Српски језик, књижевност, уметност*, зборник радова са X међународног научног скупа на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (23–25. X 2010), књ. 3: *Музика и медији у визуелној уметности & Језик музике – музика и језик*, ур. Сања Пајић и Валерија Каначки (Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 2016), 263–273; Срђан Тепарић, „Dve romantične pesme i Balada o polju Mirjane Živković“. У *Tribine Novi zvučni prostori*, ур. Zorica Premate (Београд: Центар за музичку акцију – JMU Radio-televizija Srbije, 2019), 73–77.

⁵ Master rad odbranjen 2018. godine; mentor: prof. mr Zoran Nikolić.

i propratila muzikološkim tekstovima i redaktorskim beleškama *Sabrana djela Josipa Slavenskog*, kompozitora za čiju muziku je bila gotovo sudbinski vezana, postavši, zajedno s Evom Sedak i Vlastimirom Peričićem, njenim najvršnjim analitičarem i tumačem. Urednica je *Antologije srpske klavirske muzike* (dve sveske), članica uredništva *Antologije srpske solo pesme* (pet tomova),⁶ redigovala je svite iz baleta *Ohridska legenda* Stevana Hristića, zaboravljene horove iz govornog oratorijuma *Slovo svetlosti* Ljubice Marić – *Tužbalica, Pastorala i Himna*, kao i *Drugi koncert za violinu i orkestar* Petra Stojanovića.

Brojne su, takođe, aktivnosti Mirjane Živković u domenu širih kulturnih, muzičkih, društvenih i pedagoških zaduženja. Jedan od veoma značajnih poduhvata svakako je bilo iniciranje akcije za očuvanje zaostavštine Josipa Slavenskog, što se odvijalo posle smrti njegove udovice Milane Slavenski 1980. godine. To je rezultiralo osnivanjem Legata Josipa Slavenskog u Muzičko-informativnom centru SOKOJ-a u Beogradu, kojem su dodeljene prostorije (stan) na Trgu Nikole Pašića 1/V, decembra 1981. godine. S mladim saradnicama Milicom Gajić i Sanjom Grujić, ondašnjim apsolvantkinjama muzikologije na FMU, Mirjana Živković je od jeseni 1980. godine do kraja 1981. godine pregledala i popisala svaki autograf, rukopisne i štampane partiture, knjige.⁷ U zaostavštini Josipa Slavenskog pronašla je dotad nepoznata dela: niz klavirskih kompozicija, *Fugu* za simfonijski orkestar, *Narodnu svitu* za kamerni orkestar i osamnaest mešovitih horova. Poseban doprinos koji je proizašao iz brige o zaostavštini Slavenskog ogleda se u pokretanju edicije njegovih kompozicija – u saradnji Društva skladatelja Hrvatske i Udruženja kompozitora Srbije. Do 1990. godine i raspada bivše jugoslovenske federacije objavljeno je petnaest svezaka kompozicija tog autora. Bila je članica Programskog saveta Majskeg muzičkog memorijala „Josip Slavenski“ u Čakovcu, rodnom gradu kompozitora, gde je u nekoliko navrata vodila okrugli sto „Josip Slavenski i njegovo doba“. Učestvovala je u organizaciji međunarodnog naučnog skupa pod istim nazivom 2005. godine u Beogradu, a urednica je istoimenog zbornika radova s te konferencije, objavljenog naredne, 2006. godine.

Razgranato polje ukupnih delatnosti Mirjane Živković obuhvata i njeno angažovanje u savetima nekih značajnih ustanova (Treći program Radio Beograda, Muzički program Radio Beograda, Programski savet BEMUS-a), kao i u društveno i pedagoškim odgovornim komisijama (predsednica Komisije za muzičko vaspitanje i obrazovanje Prosvetnog saveta SR Srbije, članica Komisije za muzičku kulturu Prosvetnog saveta SR Srbije, Komisije za ocenjivanje izdanja pri Zavodu za izdava-

⁶ Uredništvo izdanja je bila Komisija za izdavačku delatnost Udruženja kompozitora Srbije, u sastavu: Mirjana Živković, predsednica, Vlastimir Trajković, Neda Bebler, Miloš Zatkalik i Ana Stefanović. Mirjana Živković je redigovala sve pesme u I i II tomu, a u IV je redigovala dve pesme. Ana Stefanović je priredila izdanje, sačinila izbor pesama i napisala predgovor.

⁷ Videti u: Živković, Mirjana. 2014. *Interakcija muzike i vremena*. Beograd: Fakultet muzičke umetnosti, 171.

nje udžbenika i Gradskog zavoda za obrazovanje, Komisije za solfedo i teorijske predmete Udruženja muzičkih i baletskih pedagoga Srbije, Komisije za nastavna pitanja FMU, stručne Komisije FMU u Školi za muzičke talente u Čupriji). Više puta je bila uključena u rad različitih tela i radnih grupa na reformama i izradama nastavnih planova i programa na svim nivoima muzičkog obrazovanja. U dva navrata bila je članica žirija za Oktobarsku nagradu grada Beograda. Aktivnosti Mirjane Živković u Udruženju kompozitora Srbije, pored učešća u redakciji pomenute edicije sabranih dela Josipa Slavenskog, kao i *Antologije srpske solo pesme* i *Antologije srpske klavirske muzike*, obuhvataju i sledeća zaduženja i doprinose: bila je članica Izdavačke komisije Udruženja kompozitora Srbije, članica Komisije za propagandu muzičkog stvaralaštva UKS-a, članica predsedništva UKS-a i zamenica predsednika (Radomira Petrovića) u periodu 1981–1985, kada je učestvovala u organizaciji dva naučna simpozijuma (o Miloju Milojeviću i Miodragu Vasiljeviću) i obeležavanju Evropske godine muzike, pored aktivnosti u vezi s festivalom Muzika u Srbiji i drugim važnim jubilejima i aktivnostima Udruženja.

Mirjana Živković je više puta nagrađivana. Još 1976. godine dobila je plaketu Muzičke škole „Josip Slavenski“ za izuzetno zalaganje i uspeh u pedagoškom radu. Godine 1997. nagrađena je Zlatnom plaketom s poveljom Univerziteta umetnosti u Beogradu. Nagrada Saveza društava muzičkih i baletskih pedagoga Srbije za životno delo dodeljena joj je 2004. godine, a 2020. godine bila je laureat Izvanrednog Zlatnog beočuga za životno delo. Njene kompozicije su nagrađivane na konkursima Udruženja kompozitora Srbije, Saveza udruženja kompozitora Jugoslavije i Radio-televizije Beograd.

Lična sećanja

Sa Mirjanom Živković sam sarađivala dugi niz godina. Najpre sam bila njena učenica u srednoj muzičkoj školi „Josip Slavenski“, potom studentkinja, pa asistentkinja na FMU kojoj je kasnije preputila da vodi njene predmete. Bila sam njena kolegica i saradnica na izradi novih planova i programa za Odsek za opštu muzičku pedagogiju, a potom i plana i programa za Odsek za muzičku teoriju. I bile smo prijateljice. Upoznala sam je još kao učenica Srednje muzičke škole „Josip Slavenski“ gde mi je predavala harmoniju, kontrapunkt, a kasnije i vežbe u komponovanju. Pošto je harmonija bila prvi predmet preko kog sam je upoznala, mogu slobodno reći, s ove vremenske distance, da sam imala sreću što mi je upravo ona taj predmet predavala. Otvorivši mi čitav svet različitih zvučnih kombinacija, raznovrsnih harmonskih rešenja uvek uz oslušivanje realnog zvučanja i brižljivost u melodijskom oblikovanju, Mirjana Živković je neposredno uticala na moj budući profesionalni put jer je bavljenje harmonijom odredilo čitav moj pedagoški i naučni rad. Sećam se našeg prvog časa: to je bilo u drugom razredu srednje škole i ujedno, drugoj godini učenja harmonije i zadala nam je da harmonizujemo sopransku li-

niju. S obzirom na to da smo u prvoj godini harmoniju učili kod drugog, sasvim mladog nastavnika, trudili smo se da u harmonizaciji inače jednostavne melodije pokažemo sve što smo naučili, što je rezultiralo prenatrpanim akordima (posebno sporednih stupnjeva u svim mogućim obrtajima), harmonski nelogičnim i lošim zvučanjem. Profesorka Živković nije dala sud o našem rešenju, samo je rekla: „Sad probajte da istu melodiju harmonizujete koristeći samo glavne stupnjeve – i eventualno šesti stupanj – ali vodite računa o fraziranju i vođenju glasova“. Kada smo ponovo uradili isti zadatak, na naše iznenađenje i zadovoljstvo on je „zazvučao“ potpuno drugačije – harmonski logično i harmonski lepo, u čemu je cela klasa uživala pevajući u četiri glasa. Kao jedan od rezultata iskustava sa usavršavanja u Francuskoj, Mirjana Živković je u plan i program srednje muzičke škole (a kasnije i muzičke akademije) uvela sviranje šifrovanog basa i pomenutu zbirku *Harmonija na klaviru* Vidala i Bulanže. Upravo je četvoroglasno pevanje zadataka urađenih na času, domaćih zadataka, kao i pevanje uz vežbe predviđene za sviranje harmonije na klaviru, bila metoda rada na kojoj je profesorka insistirala, a koju smo svi voleli i uživali u životnosti časova; to je bila i neposredna provera da li nešto zvuči dobro ili može bolje, a uvek je u prvom planu bila težnja da se istakne melodioznost svakog glasa koliko je to bilo moguće u zavisnosti od raspoloživih harmonskih sredstava iz pređenog gradiva. Kod učenika je razvijala kritičko mišljenje, harmonski sluh i pozitivan takmičarski duh, pa smo prilikom sviranja i analize domaćih zadataka zajedno učestvovali u oceni uspešnosti harmonskih rešenja i „takmičili“ se u tome da napišemo najbolji zadatak. U mojoj generaciji to su bili budući kompozitori Katarina Miljković i Aleksandar Damjanović, s kojima sam bila u stalnom i prisnom „takmičenju“. Razvijanje kritičkog mišljenja se nastavilo i na studijama; u procesu analitičkih interpretacija kompozicija uvek je podsticala nas studente da u tome aktivno učestvujemo, diskutujemo, pa i da suprotstavljamo tumačenja. Njena predavanja su bila jasna, konkretna, dinamična, uvek praćena živim zvukom; pred studente je stavljala visoke zahteve, bila je stroga ali i pravična, objektivna u ocenjivanju. Bila je autoritet u pravom smislu te reči – autoritet koji je izgradila svojim velikim znanjem, predanošću ali i posvećenošću studentima. Zvali smo je „Živka“ i ona je to znala. Nije se ljutila. Velik je broj njenih učenika i studenata – njene „harmonske dece“ – kako je i sama u šali govorila, koji su danas uspešni i cenjeni profesori u srednjim muzičkim školama i na fakultetima u zemlji i inostranstvu.

* * *

Mirjana Živković je i u svojim poznim godinama bila veoma aktivna: vratila se poslu koji je usled drugih – posvećenih pedagoških – obaveza bio pomalo u drugom planu. Nekoliko meseci pre nego se razbolela pričala mi je da ima još mnogo planova i ideja – zamislila je da komponuje kantatu na kojoj je bila započela da radi, imala je želju da preradi neke svoje ranije kompozicije, trebalo je da piše predgovor za drugi tom već priređene knjige izabranih tekstova Konstantina Babića, trebalo je

da izvrši korekturu jednog izdanja... Nažalost, bolest je u svemu tome sprečila. Mirjana Živković nije više fizički prisutna na ovom svetu, ali njen duh, vedrina, optimizam, vera u ljude i vera u dobro zrače i nadalje, nadvijajući se nad svima koji su je poznavali, poštovali i voleli. Njena pisana reč, teorijski i naučni rad, a svakako i kompozitorski opus, kao značajan doprinos muzičkoj kulturi ne samo naše sredine već i šire, predstvaljaju podsticaj budućim generacijama ali i obavezu da njeno ukupno stvaralaštvo kritički sagledaju i pozicioniraju na zasluženom mestu.